

Зоран ВЕЉАНОВИЋ
Историјски архив Суботица
zoranveljanovic19@gmail.com

АРХИВСКА ПЕРИОДИКА У ВОЈВОДИНИ И ВАЛОРИЗАЦИЈА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Сажетак: Рад третира улогу и значај архивске периодике у валоризацији архивске грађе, с посебним освртом на њену улогу у едукацији архивских кадрова у Војводини. У Републици Србији, односно Аутономној покрајини Војводини, архивски кадрови образују се у редовном систему образовања, али се и оспособљавају кроз различите стручне курсеве, литературу па и периодику. До 21. века архивски кадрови стизали су са друштвених наука а сада с најразличитијих државних и приватних факултета (с мало или нимало знања о архивској струци). Стручни курсеви и литература на приправничком стажу и стручном архивистичком курсу нису довољни за стасавање квалитетног и квалификованог архивског кадра, чему тежи српска савремена архивистика. Отуда се периодика, односно стручни архивистички часописи, као размениоци искуства и преносници сазнања до којих долази савремена архивистика или историографија, значајно укључују у тај процес. С правом се може тврдити да нема успешне валоризације без периодике, односно да успешна валоризација регистратурског материјала и архивске грађе не може без доброг познавања периодике, њеног консултативног и едукативног сегмента.

Кључне речи: Архивска периодика, валоризација, улога и значај, едукација, архивски кадрови, Војводина, Србија.

1.

Два момента су утицала на то да се одлучимо за ову тему и обрадимо је за саветовање. Први, што је архивска периодика у нас, превалила полувековну годишњицу а да се није појавила одговарајућа публикација, или барем чланак, који би указао, између осталог, на утицај периодике на образовање архивиста и њен значај у заштити архивске грађе. Готово да не постоји синтетички или било какав текст о

архивској периодици.¹ Други је исконска повезаност и узајамно преплитање периодике и валоризације архивске грађе. Стога ћемо овим саветовањем употпунити архивистичку литературу у Републици Србији.²

И као што је случај и у другим архивистичким дисциплинама,³ у историји архивистике, литература је више него скромна, поготово савремена.⁴ Српска савремена архивистика, притиснута између

¹ *Енциклопедија српске историографије* (приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић), Београд 1997, 59. У првом делу налази се део о стручној периодици, међу којима се налазе и неколико одредница о архивистичкој периодици. Сталност у излагању, садржај часописа, или пак нешто друго, пресудило је да приређивачи нису обухватили периодiku која је до тог времена била у продукцији архивских установа у Војводини. У моменту појављивања *Енциклопедије српске историографије* 1997, у Војводини је излазила једино *Ex Rationia*, Гласник Историјског архива Суботица, чији је покретач и уредник био аутор овог текста. Види: Јован Поповић, *Часопис као медиј размене и унапређења стручних архивистичких знања* (даље: Ј. Поповић, *Часопис као медиј размене*), Архив 1, Београд 2000, 16 – 17.

² Архивистичка литература у Србији располаже с релативно малим бројем наслова. Архивистичке дисциплине, из нама непознатих и необјашњивих разлога, нису ни издалека покривене стручним књигама домаћих аутора. Код већине архивиста, нема воље, истрајности али ни подстицаја (ауторском хонорар је непознаница за већину писаца, дочим су све присутнији проблеми признавања стручних звања у регионалним, али и у другим архивима) за писање стручних чланака и књига. Стога не чуди што се „регионална архивистика” у Србији налази у вишегодишњој депресији те све више посустаје, па и заостаје, у односу на архивистичке центре у Београду и Новом Саду. Архивистичка традиција почиње од 19. столећа када је у Народној скупштини донесен *Закон о државном архиву* (2. децембра 1898). Архива Србије у Београду ради од 1. јануара 1900. а Архив Војводине у Новом Саду од 14. септембра 1926. године. Види: *Енциклопедија српског народа*, Београд 2008, 44; *Српска енциклопедија*, том I, књига 1, Нови Сад – Београд 2010, 346–348; Предраг Илић, *Сто година од доношења првог Закона о Државној архиви*, Архивска грађа као извор за историју, Међународни научни скуп 19–20 мај 2000, Београд 2000, 175; Милорад М. Радевић, *Сто година Архива Србије и организоване заштите архивске грађе у Србији*, Архивска грађа као извор за историју, Зборник са међународног научног скупа Београд 2000. године, Београд 2000, 152; Павле Станојевић, *Архив Војводине*, Архиви у Србији, 2, Београд 2000, 7.

³ Архивистика, као наука, дели се на четири дисциплине: архивистика у ужем смислу, архивска техника, историја архивистике и архивско законодавство. Види: *Српска енциклопедија*, Нови Сад – Београд 2010, 346 – 347. Одредница, односно аутор одредница о архивистици и архивима пренебегавачињеницу да је архивистика из помоћне (историјске) науке прерасла у науку. Види о томе: Бојан Ђорђевић, *Настава архивистике на Филолошком факултету у Београду* (даље: Б. Ђорђевић, *Настава архивистике*), Архив 1/2, Београд 2012, 11–18.

⁴ Литература било које научне дисциплине не мора да се мери бројношћу дела, већ њеним квалитетом. У српској архивистици мањак је и једног и другог. Никакви преводи страних аутора то не могу надоместити, већ је излаз, на првом месту, у томе да се створе услови да домицијални аутори стварају дела. Дакле, није реч да у

нерешеног законодавства и нефункционисања система,⁵ врло мало се бавила овом темом, те преовлађују публикације које имају врло мало везе с научним објашњењима или практичним описима деловања архивистичких служби у Србији. Многе су, и поред добре намере, писане више публицистички, статистички, илустровано и ревијално него архивистички, односно стручно и научно.⁶ И поред тога, успели смо да пронађемо тачку ослоња, без које би било теже него иначе да направимо овај текст. Она ће се исказати у напоменама где ће се наводити извори и литература.

2.

Међународни архивски савет при Унеску (UNESCO) МАС усвојио је поделу архивистике на четити гране: чисту архивистику, архивску технику, историју архивистике и архивске службе и прописе о архивској служби и архивима. Чиста архивистика или архивистика у ужем смислу бави се проучавањем архивистичке теорије и утврђивањем принципа који се примењују у стручном раду са архивском грађом. Она проучава и методе класификовања, систематизације, сређивања грађе и израде научно-информативних средстава о архивској грађи.⁷

Србији не постоји квалификованих архивиста већ о потреби да се створе услови за њихову афирмацију и продукцију њихових текстова.

- ⁵ Неки аутори, узрок за „архивистичку депресију”, која је задесила Србију у последње две декаде, виде, на првом месту, још увек у дилеми у ком правцу архивско законодавство треба развијати, потом у недостатку функционисања система, као и сваком одсуству концепта државног архива. Види: Љубодраг Поповић, *Нерешени проблеми из стручној рада архива*, Архив 1/2, Београд 2007, 55; Потом више мањих текстова у билтену Архивистичког друштва Србије, *Архивском гласнику*: Милан Јакшић, *Што ће донети нови закон о архивима*, Архивски гласник нулти број, Београд 2007, 3; Благомир Бишевац, *У сусрет закону о архивској грађи и архивској служби*, Архивски гласник 1, Београд 2007, 1; Бошко Ракић, *Концепти државног архива или државног комбинованог са локалним архивима*, Архивски гласник 1, Београд 2007, 3–4; Бориша Радовановић, *О потреби одржавања првог конгреса српских архивиста*, Архивски гласник 4, Београд 2008, 6–7.
- ⁶ Љубица Будаћ, Милена Поповић Субић, *Архиви у Војводини*, Нови Сад 2012. Ово издање с пуно фотографија, а мало уопштеног и већ виђеног текста, ничим није допринело развоју архивистике у Војводини, односно Србији. С друге стране, издавач ове публикације Друштво архивских радника Војводине, уопште није расписивало конкурс за објављивање публикација и архивистичких књига домаћих аутора.
- ⁷ *Енциклопедија српског народа*, Београд 2008, 44; *Српска енциклопедија*, том I, књ. 1, Нови Сад – Београд 2010, 346–347.

Архивистика као наука у својој основној делатности има за циљ заштиту архивског документа. У архивистици, у њеном практичном делу, једна од најзначајнијих делатности је заштита архивске грађе, а публикавање⁸ најбољи вид заштите. То је један од најсложенијих и најодговорнијих задатака сваког архива, јер садржајно највреднија документа постају доступна широком кругу истраживача и јавности, чиме се начело доступности архивске грађе на најбољи начин остварује.⁹ У Европи, односно Италији, Аустрији, Немачкој, институционално се објављује архивска грађа од 19. столећа. У српској науци и култури, осим појединаца који су објављивали архивску грађу, објављивало је и Друштво српске словесности, потоња Српска академија наука и уметности. Од свог оснивања, 1842. године, Друштво је формирало свој архив и организовало прикупљање, пописивање, исписивање, откуп старина и објављивање докумената. После Другог светског рата организовано објављивање архивске грађе проширено је на историјске институте и архивске установе, којима је та делатност не само дата као право кроз закон, већ и као задатак. Стога данас готово да нема архива који не објављује архивску грађу.¹⁰ Њима се придружују све бројнији појединци и ванинституционална друштва попут Новосадског клуба или Малог историјског друштва из Новог Сада.¹¹

⁸ Александра Вранеш, *Библиошке и архиви на „отвореном пућу“*, Архив 1/2, Београд 2008, 15–32. С појавом компјутера и дигиталне технике све више је заговорника дигитализације архивске грађе на уштрб класичном. У сфери овог питања у савременој науци мишљена су подељена, а „дигитални скептици“ све су гласнији.

⁹ Иако је међу архивским теоретичарима неподељено мишљење да је у архивистици и њеном практичном делу публикавање архивске грађе један од најсложенијих и најодговорнијих задатака, домаћа архивистичка литература, мада квалитетна, није бројна. Види: Радован Самарцић, *Методи приређивања публикација архивске грађе*, Архивски преглед 1, Београд 1969, 54–62; Милош Милошевић, *Објављивање архивске грађе* Архивист 1, Београд 1970, 3–18; Милош Милошевић, *Начела издавања архивске грађе*, Архивист 1/2, Београд 1982, 225–275; Богдан Лекић, *Архивистика*, Београд 2006, 221–243; Б. Радвановић, *Огледи из архивистике*, Крагујевац 2010, 147–153.

¹⁰ Објављивање архивске грађе у Републици Србији има дугу традицију. Процене да је до сада објављено тек 20%–30 % архивске грађе. Проблем постоји због недостатка новца, потом недовољног броја високостручних запослених на тим пословима, поготово у регионалним архивима.

¹¹ Новосадски клуб је објавио *Новосадску енциклопедију* (уредник Душан Попов) у тридесет свезака, и објављује Новосадске свеске, док је Мало историјско друштво, као настављач славног Историјског друштва у Новом Саду, реосновао академик Славко Гавриловић 2008. године. Има више едиција у којима се објављује архивска грађа. Види: Мита Секулић, *Историјско друштво у Новом Саду*, Нови Сад 2003; Драго Његован, *Пет година Малој историјској друштва*, Нови Сад 2013; Ненад Предо-

Адекватна и ваљана заштита архивског документа подразумева не само обезбеђење високостручног архивистичког кадра, познавање архивске делатности (архивиста и архивских помоћника), него и адекватно похрањивање, односно складиштење у архивским депоима, као и упознавање јавности с документима који су валоризовани. Упознавање јавности с валоризованим документима огледа се кроз доступност докумената у читаоници архивске установе, потом кроз изложбе, публикације, часописе, а у неколико декада уназад и кроз електронске облике који су на располагању архивским установама и широј јавности.¹² Ипак, за многе архивисте и истраживаче, часописи су поуздан саговорник, „место сусрета”, значајан, па и незаменљив инфоматор.

Данас после двостолећног институционалног архивског деловања у Републици Србији, архивистика је сагласна да је публикување архивске грађе круна заштите архивског документа. Публиковање архивског документа, било кроз публикације архивске установе или научних делатника са универзитета и других установа културе, просвете, или науке уопште, заштићује документ „на вјеки вјекова”. Дакле, периодика, односно часописи, имају велику улогу,¹³ а њихов тираж, који може бити различит, своди могућност да се објављени документ загуби или уништи готово на нулу.¹⁴ У исто време, документа постају

јевић, *Издавачка делатност Малој историјској друштва у Новом Саду, 2010 – 2011*, Архивски анали 6, Нови Сад 2011, 181–182.

- ¹² Мисли се на дигитализована документа. До појаве дигитализације и њене „хистерије” архивске установе су системски трајно вршиле заштиту највредније архивске грађе микрофилмовима. На тај начин микрофилмована архивска грађа била је на располагању истраживачим кроз микрофилне апарате. Савремена архивистичка теорија подељена је у погледу ове две радње. Види: Александра Вранеш, *Библиотеке и архивина „ошвореном цушу”*, Архив 1/2, Београд 2008, 15–32.
- ¹³ У објављивању архивске грађе међу историјским архивима у Србији, Историјски архив Београда убедљиво предњачи бројем и квалитетом објављених књига архивске грађе. Види: *Грађа из Земунских архива за историју Првој српској устанка*, Београд 1955. и 1961; *Живети у Београду*, Документа управе Града Београда, том 1–6, Београд 2003–2008. и др, док је од периодике највећи искорак направио најзначајнији историографски часопис у Србији: *Зборник за историју*, односно од 1983, *Зборник Матице српске за историју*, и његов уредник од 1970. до 2004, академик Славко Гавриловић, који је и сам приредио и објавио више стотина докумената у поменутом часопису. Осим тога у Матици српској постоје и посебне серије које објављују архивску грађу, попут *Свезака Матице српске*, *Грађе и прилога за културну и друштвену историју*. И војвођанска периодика је, у својим могућностима, дала свој допринос.
- ¹⁴ На пример, да су била публикувна архивска докумената о покретању *Књижевности севера*, најзначајнијег часописа у Суботици у Краљевини Југославији, била би сачувана, што није случај. Остале су само сигнатуре докумената која су некадашњи корисници однели, а нису вратили. Нажалост овакав случај није усамљен. Види:

доступна широком кругу истраживача и јавности, чиме се начело доступности архивске грађе на најбољи начин остварује. Доступност објављених докумената истраживачима и широком кругу корисника, посебно се побољшава уколико објављена документа долазе до јавности и путем помоћних архивских средстава, односно научно-информативних средстава о архивској грађи: Списак фондова, Инвентари (основни и општи), Преглед фондова и збирки, Водич кроз архивске фондове, Библиографија издања архива, Библиографија архивских часописа, Регистар архивских фондова и збирки итд.¹⁵ Ипак, најраспрострањенија, најбројнија је архивистичка периодика, јер често има рубрике у којима се објављују научно-информативна средства о архивској грађи.¹⁶ Савремена поготово.

Готово да нема архивских установа у Србији, односно Војводини, које данас, или у неком периоду, нису имале властиту периодику. Савремена архивистика и архивистичка пракса све више се суочава с новим реалностима које знатно отежавају рад и теже им је да ваљано одговоре овом изазову. Поготово што хиперпродукција докумената истиче питање валоризације регистратурског материјала у први план. Једном усвојена знања никако нису довољана, већ их треба осавремењавати и допуњавати у свим областима и у свим нивоима. Тако периодика мора брзо да реагује на постављене изазове и захтеве које, пре свега поставља архивистичка пракса. Стога је потпуно незамисливо постојање архивских делатника и архивистике без архивске периодике. Неуверљива је прича да постоји архивиста који на полици свога

Зоран Вељановић, Дијана Мусин, *Библиографија Ex Pannonia, 1–16 (1996–2012)*, Нови Сад 2013, 18.

¹⁵ Већ смо скренули пажњу о релативно мањем проценту објављене архивске грађе у Србији у односу на земље бивше СФР Југославије. Али тај мањи проценат може да заваарава, јер количински Србија, (и поред окупаторског уништавања, пљачкања и развлачења током Првог, а посебно Другог светског рата) заштићује и чува највише архивске грађе у региону. Међутим, оно што може да иритира је мањи проценат у написаним и објављеним научно-информативним средствима о архивској грађи: Прегледима, Водичима, Библиографијама, Регистрима, те стручним Лексиконима и Енциклопедијама. Поређења ради, видети стање у погледу научно-информативних средстава о архивској грађи у суседној Мађарској: Szűcs László, *Irott emlékezet, másfél évtized levéltári kiadványaiából. Magyar Levéltárosok Egyesülete*, (Л. Сеги, одговорни уредник, Писани мемоари из архивских публикација о петнаестогодишњем раду архива), Будимпешта 2001; Исто и у: Е. Апро, *Архивска научно-обавештајна средства у Мађарској и научно-истраживачки рад*, Зборник радова са саветовања, 17–18/2009, 2010, Нови Сад 2010, 65–83.

¹⁶ Зоран Вељановић, *Архивска периодика у нас, Од Другог светског рата до савременог доба (1951–2013)*, Attendite 10, Кикинда 2013–14, 15–26. Сузана Срдновић, *Пробуђени архиви. Архивистички часописи у Србији*, Архив 1–2, Београд 2007, 250–253.

радног кабинета нема архивску периодику, која му, с времена на време, није била у рукама као стручно сазнајно или консултативно штиво, или као помоћ у раду.

Војвођанска периодика, са свим успонима и падовима, па и општом архивистичком депресијом која се размилела почетком сецесионистичког периода, ратних сукоба на Балкану, избегличком кризом, санкцијама и НАТО бомбардовању Југославије, није поклекла у општој дводекадној институционалној беспарици и нестала са полица стручних и општих библиотека. За њено одржање било је потребно више од новца којег није било, или га није било у довољној мери – а то су појединци с великом жељом и вољом, архивистички ентузијастички који се не мире с тешкоћама и не повлаче пред све бројнијим материјалним проблемима. Отуда је војвођанска периодика била и остала занимљив и поуздан разменилац искуства и преносилац сазнања до којих долази савремена архивистика али и историографија.

На покрајинском или регионалном нивоу у Војводини излазио је већи број часописа: „Архивска грађа” (1953–1956), Градског државног архива у Зрењанину, „Здружени архив” (1954–1959), Здружени архив Војводине, Нови Сад, „Информатор” (1963–1995), Историјски архив у Панчеву (Историјски архив у Белој Цркви је краће време био суиздавач), „Информативни билтен Историјског архива Сенте” (1975–1977), Историјски архив Сента, „Архивски Анали” (1992–), Гласник Друштва архивских радника Војводине, „Ех Рарнониа”, Гласник Историјског архива Суботица (1996–), „Споменица” Историјског архива „Срем” (2002–), „Attendite”, Гласник Историјског архива у Кикинди (2004–) и „Гласник” Историјског архива Града Новог Сада (2004–). Дакле, од девет регионалних архивских установа и једном покрајинском архивском установом само један регионални архив није се одважио и скупио снаге да у неком периоду објављује свој часопис.¹⁷ Овај податак говори о стручности и способности војвођанских архива и архивиста у последње две декаде,¹⁸ односно појединачно у војвођанским архивима, јер

¹⁷ Ради се о Историјском архиву Сомбор, који и поред врских архивиста није змогао снаге да покрене свој часопис. Ни смена генерација и долазак „свеже крви” није прекинула овај „пост”.

¹⁸ Милена Поповић - Субић, *Анализа стања заштитне архивске грађе на територији АП Војводине*, Архивски анали 3, Нови Сад 2006, 253–274; Милена Поповић - Субић, *Анализа стања заштитне архивске грађе на територији АП Војводине*, Архивски анали 5, Нови Сад 2009, 254–294; Уједно ово су једине две објављене анализе стања и делатности, које су протекле из надзорног обиласка Матичне службе, с центром у Архиву Војводине, по регионалним архивима Војводине. Ако се изузме блага доза апологизма свог делања, те пренеглашене оцене и закључци, може, уз критичку

поред свега стручни архивистички/архивистичко-историографски часописи, баш као и архивске установе као њихови издавачи никада нису, нити ће бити, исти. Присутне су мање и веће разлике, које се очитују кроз настојање једних да круто испуне основну делатност архива, без обзира на савремено време и новонастале околности, или одлазак других у крајност и претварања властитих установа у део масовних забава. Трећи су се претворили у предузеће које је ушло у утакмицу привредног тржишта и обезбеђивање допунске зараде.¹⁹ Оваквом шаренилу међу војвођанским архивским установама, између осталих, највише је допринело непостојање ваљаног архивског законодавства као и одсуство концепта државног архива.²⁰

Када је 1992. године Друштво архивских радника Војводине представило јавности свој часопис првенац – „Архивски анали“, српско друштво, уосталом као и регион у целини, било је захваћено друштвеном и политичком кризом. На овај начин војвођански архивисти дали су јасан одговор на стање у друштву и у војвођанској архивистици. Не желећи да се помире са општим друштвеним, економским и моралним суновратом, најодважнији и најспремнији архивисти ухватили су се у изазов стварања и своје стручно знање и интелектуалне напоре отиснули на белину хартије. На тај начин, и поред свакодневних препрека и ограда, почели су да преносе знање и искуства кроз теорију и праксу. Објављивани су значајни, у првом реду архивистички али и историографски радови, приређена архивска грађа и одабрани документи, научно-информативна средства о архивској грађи и стручни чланци из архивистичке теорије и праксе.

анализу изнесеног, пружити преглед у стање војвођанских архива током 2004–2007. године.

¹⁹ О месту и улози архивске периодике или изложбене делатности и њиховом односу у архивским установама постоје различита мишљења. Док једни појаву издавачке и изложбене делатности посматрају као „недостатак старог стручног кадра“, који је предано радио на обради и сређивању архивске грађе (Види: Нада Борош, *Неки проблеми архива Србије*, Архив 1/2, Београд 2008, 172–175), други заступају ставове „о отворености архива“ односно став да архивске установе треба да заступају што већу отвореност и популизам, затим менаџерство у архивима, привлачење грађана итд. (Види: Slobodanka Cvetković, Ljubinka Škodrić, *Iskorak u javnost – izložbena delatnost*, Arhivska praksa 15, Tuzla 2012, 407–424. У тексту једно поглавље носи назив „Архивске изложбе као будући бренд архива“). Истина је негде на средини. О разликама рада у војвођанским архивима види још: Зоран Вељановић, *Транзицијом преко Историјске белешке* Архивски гласник 2, Београд 2008, 16.

²⁰ Бошко Ракић, *Концепт државног архива или државног комбинованог са локалним архивима*, Архивски гласник 1, Београд 2007, 3–4. Види и напомену бр. 4.

У Уводној речи у првом броју „Архивских анала”,²¹ што потврђују и текстови, пише да се часопис фокусира на бављење теоријским и практичним питањима појединачних архива. На тај начин олакшава се разрешавање недоумица на које архивисти свакодневно наилазе у раду нарочито код валоризације архивске грађе, разграничења архивске грађе унутар фондова и збирки, као и разграничења надлежности архива уопште.²² Стога је основни циљ био да се дају решења за стручна и организациона питања архива, архивске службе, па и архивистике у Војводини, да се утиче на стручно оспособљавање и међусобно повезивање. У исто време у јавности се популарише архивска струка и место архива у друштву, баш као и неопходност сталне бригае о архивској грађи као основном извору за изучавање националне историје.

Примера ради, навешћемо следеће ауторе и њихове радове објављене само у часопису „Архивски анали” (АА): Јанош Добош, *Разграничење надлежности између архива, музеја и библиотеке* (АА 1/1992); М. Митровић, *Дефинисање нових стваралаца грађе у трансформацији својинских односа и разграничење надлежности архива у погледу даље заштите* (АА 2/1993); Ержебет Апро, *Вредновање трајанско-парничних списа у судским фондovima Архива жуђанијске самоуправе Бач–Кишкун и њихово излучивање* (АА 4/2007); Јасмина Латиновић, *Јединствена листа каталогизације архивске грађе и регистратурског материјала са роковима чувања за основне школе* (АА 7/2011), у коме ауторка говори о тематској радионици коју је организовало Друштво архивских радника Војводине а са циљем израде јединствене листе категорија архивске грађе и регистратурског материјала са роковима чувања, која ће моћи да се примењује у свим основним школама; Сања Гавриловић, *О сређивању фонда Ф. 89, Апелациони суд, Нови Сад (1919–1941), 1919–1941*, (АА 8/2014), у коме је ауторка описала рад на сређивању управног фонда и приложила Оријентациону листу категорија архивске грађе и регистратурског материјала са роковима чувања; Дејан Јакшић, *Прилог периодизацији старијих архивских фондова (до 1918) у Војводини* (АА 8/2014), у коме аутор потсећа на критеријуме о условима за стицање својства и образовања фонда, посебно код фондова органа власти, управе, јавних служби и правосуђа, као и досадашње фондовске класификације и како се приступили том послу у свих девет архива Војводине. Разматрао је

²¹ Зоран Вељановић, Дијана Бореновић, *Библиографија часописа Архивски анали 1–5 (1992–2009)*, Архивски анали 8, Нови Сад 2014, 146.

²² На страницама *Архивских анала* објављено је више десетине радова. Од теоријског расправа до примера и искуства из праксе. Такође о валоризацији архивске грађе, разграничењу архивских фондова и др. У то време они су били готово једино „светло на крају тунела”.

граничне године и периоде уз констатовање карактеристике грађе и појединсти разграничења фондова и на основу тога доносило закључке о могућој периодизацији итд.²³ Такође, текстове о валоризацији војвођански архивисти су објављивали у наведеној периодици коју су објављивали регионални Историјски архиви.²⁴ Сви, више или мање добри, текстови о валоризацији објављени у војвођанској периодици стоје на услузи архивистима и њиховим свакодневним дилемама.²⁵ Колико су од помоћи, односно да ли се теоријска и практична сазнања и искуства из периодике преузимају и примењују у савременој архивистици, тешко је рећи.²⁶

3.

Међу архивистичким теоретичарима нема спорења око тврдње да је валоризација архивске грађе вредновање докумената у регистратурском материјалу који има трајну вредност и који је од посебног значаја за науку и културу. Вреднује се онај докуменатрни материјал који настаје радом било институција, било појединаца, а његова вредност има шире значење од њеног садржајног вредновања као историјског извора. Када се у регистратурском материјалу утврђује која документа имају својство архивске грађе, те их због тога треба чувати као културно добро, онда је валоризација архивистичка, а када у регистратурском материјалу, на основу спољашње и унутрашње критичке анализе, друштвено-историјске околности и услови настанка докумената долази

²³ Зоран Вељановић, Дијана Бореновић, *Библиографија часописа Архивски анали 1–5 (1992–2009)*, Архивски анали 8, Нови Сад 2014, 145–164.

²⁴ Зоран Вељановић, Дијана Мусин, *Библиографија Ex Rapponia, 1–16 (1996–2012)*, Нови Сад 2013; Зоран Вељановић, Дијана Бореновић, *Библиографија часописа Историјској архива Града Новог Сада. Првих десет година (2004–2014)*, Архивски анали 9, Нови Сад 2015, 96–122; Зоран Вељановић, Дијана Бореновић, *Библиографија часописа Гласника Историјској архива у Кикинди (2004–2014) Attendite, Attendite 11*, Кикинда 2015, 189–206.

²⁵ Током протекле декаде у више наврата били смо у прилици да и сами учествујемо у представљању и приближавању периодике и њених садржаја како војвођанским архивистима на стручним радионицама (у Кикинди, 2011 и 2012) или промоцијама. Види: Зоран Вукелић, *Представљање осмој броја часописа Архивски анали у Зрењанину*, Архивски анали 9, Нови Сад, 137.

²⁶ Немамо прецизну информацију о уделу периодике или литературе у свакодневном раду војвођанских архивиста. Истраживања на ову тему никада нису спроводили ни појединци нити Матична служба. Тек неки несавршени показатељи говоре да је њихов степен висок код архивиста активних у писању радова, а доста нижи код оних архивиста који то не чине. Мада има и инцидентних примера.

до података и информација ради објективног сагледавања историјске прошлости, она је историјска. Ова друга валоризација, баш како је наведено, обавља се после прве, а никако обрнуто.²⁷ У пракси, углавном, свака валоризација документарног материјала пролази, углавном, кроз две фазе: прва, код ствараоца/имаоца документарног материјала, а друга у архивским установама приликом архивистичке обраде и сређивања архивске грађе фонда. У архивским установама могуће је да се валоризација архивске грађе врши и више пута за исти фонд или збирку. То се углавном дешава приликом ревизије архивских фондова и збирки.²⁸

Теорија архивистике дефинише валоризацију као најсложенији и најодговорнији задатак архивистике. С тим у вези није без разлога што се, и у прошлости, и у садашњости, валоризацији посвећује нарочита пажња. Поготово када је у глобалном свету, напретком и порастом техничких средстава, порасла невероватна хиперпродукција документарног материјала, која је довела до тога да у општој затрпаности најразличитијим документима, односно информацијама, савремена наука мора да улаже велике напоре да проникне и досегне до тражених циљева. У том непрегледном мору свакојаког документарног материјала, који је, по истеку његовог оперативног значаја, у већини безвредан регистратурски материјал, само мали део створене документација, после сложеног процеса валоризације постаје архивска грађа. То је архивска грађа с којом савремена наука, којој је задатак да опише догађаје и дефинише појаве, гради културу сећања. У том настојању периодика и валоризација документарне грађе имају важан, па и пресудан статус. Отуда се на ова два сегмента „описа догађаја и дефинисања појава” мора посебно водити рачуна и на тај начин избећи низ проблема у покушајима да се проникне у деловање развија људског друштва.

Заштита архивске грађе је основ архивске делатности. Ако је, а јесте, публикување архивске грађе круна заштите архивског документа, валоризација архивске грађе је основ за правилну и правовремену

²⁷ Богда Лекић, *Архивистика*, Београд, 2006, 60; Зоран С. Мачкић, *Канцеларијско и архивско половање*, Бања Лука, 2013, 178–179. У теорији архивистике постоје и други критеријуми валоризације као на пример по групама стваралаца итд.

²⁸ Ревизије архивских фондова и збирки унутар архивских установа требало би да се обављају сваких десетак година. У пракси је то дужи временски период и углавном се врши приликом писања Водича кроз архивску грађу или сличних научно-информативних средстава. Нове валоризације најмање има у управним, а највише у привредним фондovima у којима се приликом преузимања примала и финансијска документација са роковима чувања који нису истекли. Види: *Водич кроз архивске фондове Историјског архива Суботица*, (приредили Тајана Сегединчев, Зоран Вељановић), XVIII/1–2, Суботица 2012–2014.

заштиту. Стога је валоризација несумњиво најважнија архивистичка делатност у процесу заштите архивске грађе па захтева пуну пажњу и сталну едукацију. И сада долазимо до најсложенијег сегмента валоризације: архивисте. Подразумева се да валоризацију, као једну од најсложенијих задатака архивске делатности, обављају архивисти који имају потребну стручну спрему и практично искуство, те добро познају делатност ствараоца фонда. Валоризацијом, односно вредновањем и одабиром документа, предмета или серије документа, а потом израдом информативних средстава, а на крају и публиковањем у периодици или другим публикацијама, архивисти утичу на историографске процесе, а посредно на слободу мишљења и стање друштвене и националне свести. Лично искуство, знање и стручност утичу на његов рад, на одабир архивске грађе коју ће оставити да се чува у архивским установама за генерације које долазе. Међутим, архивиста има обавезу да утиче на интересовање историчара за истраживање прошлости, и то на тај начин што ће током рада на сређивању фонда и валоризацији архивске грађе издвојити предмет, кутију или више кутија, и предложити их за објављивање, или их пак приредити и објавити у стручном архивистичком часопису, или као посебно издање.²⁹

Како се архивски кадрови у Републици Србији нису до 2006. године образовали у редовном систему образовања,³⁰ били су принуђени да се оспособљавају кроз различите стручне курсеве, литературу и периодику. До 21. века преовладавали су млади људи са друштвених наука: историчари, језичари, правници, социолози и учитељи док се после број проширио у недоглед. Ниједан као дипломирани архивиста или докторанд.³¹ У сваком случају то су приправници са мало или

²⁹ Јован Пејин, *О личном раду архивисте*, Архивски гласник 2, Београд 2008, 12–13. Међутим, док је архивиста „заглављен” између месечне (умањене) зараде и непризнавања образовања, сручности и резултата рада, неће бити већег напретка српске архивистике.

³⁰ Бојан Ђорђевић, *Настава архивистике*, 11–18. Архивистика се на нивоу средњошколског образовања учила током усмереног образовања. На академском нивоу, у Београду и Новом Саду (Филозофски и Филолошки факултет) тек у функцији историјске науке, да би од 2006. године на Групи за библиотекарство и информатику Филолошког факултета Универзитета у Београду почела редовна настава из архивистике и музеологије на додипломском, дипломском (мастер) и докторском нивоу. О овој чињеници мало се зна, па чак и архивисти који су доскоро предавали на војвођанском архивистичком курсу или о томе пишу. Види: Нада Борош, нав. дело.

³¹ Неатрактивност војвођанских архива за школован архивистички кадар, ако је то у питању, а не нешто друго, трабало би више да интересује институције система.

нимало знања или предзнања о архивској струци.³² Стручни курсеви и литература на приправничком стажу нису довољни за стасавање довољно квалитетног и квалификованог архивског кадра коме тежи српска савремена архивистика.³³ Отуда се периодика, односно стручни архивистички часописи, значајно укључују у тај процес, па и њен сегмент – валоризацију. Све оно што су пропустили кроз едукацију надомешћују стручни часописи. Као „опис часа” готово је сигурна водиља, а често и сламка спаса у бројним дилемама које архивисту у процесу валоризације свакодневна пракса намеће. Отуда су улога и значај архивске периодике незамењиви у просецу рада архивисте на валоризацији архивске грађе а свака успешна валоризација архивске грађе проистиче из доброг познавања периодике и њеног консултивног и едукативног сегмента.

У архивистици, у њеном практичном делу, заштита архивске грађе се публикавањем, најчешће у архивистичким часописима, трајно чува. Садржајно, валоризована по архивистичким принципима, највреднија документа постају доступна широком кругу истраживача и јавности, чиме се начело доступности архивске грађе на најбољи начин остварује. Отуда, можемо с правом да трвдимо да архивска периодика има једну од кључних улога у образовању архивских радника у Војводини, Ако пођемо од непобитне чињенице да је за добро функционисање архивских установа, односно архивских служби у архивским установама, потребно обезбедити постојање одговарајућих образовних и стручно оспособљених кадрова, навешћемо и непобитну чињеницу да је пут ка том циљу поплочан добром и стручном периодиком. Дакле, дошли смо до спознаје да и у периодици и у валоризацији постоје низ елемената који се преплићу. Периодика пружа евиденцију сазнања и искустава, детектује проблеме, указује на њих и потом пружа могуће прилазе решењима па чак и пружа могућа решења. Архивски делатници у поступку валоризације архивске грађе и регистратурског материјала сваки пут се суочавају с новим изазовом који је готово јединствен. Шема

³² Љубомир Поповић, *Нека питања из стручног рада српских архивиста*, Архивист 1/2, Београд 2007, 63; Нада Борош, *Неки проблеми архива Србије*, Архив 1/2, Београд 2008, 172–175. Рад указује на недостатак школа за обуку архивистичких кадрова, нерешеним статусним питањима архива и потребом доношења стратегије развоја архивске службе у Србији.

³³ Ако би се правила квалификациона и образовна структура запослених у Србији, свакако на првом месту били би Архив Југославије, Архив Србије и Архив Војводине. Драстично лошија структура запослених је у регионалним архивима, поготово оним рубним, где у партијској феудализацији државних установа „царује” партијска подобност и непотизам.

постоји али у пракси све је другачије, готово да су немоћни без литературе, односно периодике.

ЗАКЉУЧАК

У Републици Србији, односно Аутономној покрајини Војводини, архивски кадрови (иако од 2006. године постоји могућност академског архивистичког образовања), готово стопроценто, оспособљавају се кроз различите стручне курсеве, литературу, па и периодику. Архивски кадрови стизали су углавном са друштвених наука: историчари, језичари и правници, али и са најразличитијих државних и приватних факултета. У сваком случају са мало или нимало знања, или предзнања о архивској струци. Стручни курсеви и литература на приправничком стажу и стручном курсу нису довољни за стасавање довољно квалитетног и квалификованог архивског кадра коме тежи српска савремена архивистика. Стога се периодика, односно стручни архивистички часописи, значајно укључују у тај процес. Они надомешћују све оно што се пропусти кроз едукацију.

Отуда су улога и значај архивске периодике незамењиви у процесу рада архивисте на валоризацији архивске грађе, те се са правом може тврдити да нема успешне валоризације без периодике. Односно, да свака успешна валоризација архивске грађе проистиче у добром познавању периодике и њеном консулттивном и едукативном сегменту. У архивистици, у њеном практичном делу, заштита архивске грађе, публиковањем, најчешће у архивистичким часописима, доведена је до најтрајнијег, па самим тим и најбољег вида заштите. Садржајно, валоризована по архивистичким принципима, највреднија документа постају доступна широком кругу истраживача и јавности, чиме се начело доступности архивске грађе на најбољи начин остварује. Ако пођемо од непобитне чињенице да је за добро функционисање архивских установа, односно архивских служби у архивским установама потребно обезбедити постојање одговарајућих образовних и стручно оспособљених кадрова, навешћемо и непобитну чињеницу да је пут ка том циљу поплочан добром и стручном периодиком. Отуда ће архивски кадрови, између осталог и послове валоризације, као једног од најважнијих и најкомплекснијих послова у архивистици, моћи са успехом да обављају. Без њих, архивске зграде су само кутије без садржаја, и отуда и периодика која није консултвна и едукативна је празна шара између шареним корицама.

Zoran VELJANOVIĆ

ARCHIVE PERIODICALS IN VOJVODINA AND VALORIZATION
OF THE ARCHIVE MATERIALS

Summary

This paper deals with the role and importance of archival periodicals in the valorization of the archive material, with a special focus on its role in the education of archival staff in Vojvodina. In the Republic of Serbia, i.e. the Autonomous Province of Vojvodina, archival staff educated in the regular education system, but they train through various professional courses, specific literature and periodicals. Till the turn of millennium candidates for work in archives were coming from the faculties of Humanities and Social Sciences: historians, linguists and lawyers. However, after 2000 they were coming from various, both state and private universities. In any case, they had very little or absolutely no knowledge on the archivist professions. Professional courses on literature and internship (including archival vocational courses) organized in the Archives of Serbia and Archives of Vojvodina are not enough good for stature of high-quality and qualified personnel, to which contemporary archival science in Serbia actually pursue. Hence periodicals, newspapers or professional archive materials must be significantly involved in this process. Everything missed through courses and professional training, can be complemented and even compensated through professional and scientific journals. Newspapers as "a description of the lesson" are the secure aid, and often the only resolution in a number of uncertainties and dilemmas, that the archive staff encounter in the process of indexation imposed by everyday practice. Hence the place and role of archive periodicals is of great importance in the process of working on valorization of archival material, and therefore, it can rightfully be argued that there is no success without the actual valorization of periodicals. Or that the successful valorization of both registration and archival materials can not be achieved without a good knowledge of periodicals and its consultative and educational segments.

